

Središnji i ujedno najvažniji dio monografije je prijepis dijela registra (21-314) podijeljen prema njegovim autorima, točnije „Sačuvani dijelovi registra koji je pisao porečki notar Henrik de Artizanibus (1433.-1434.)“ s 10 isprava (21-34) i „Dio registra koji je pisao porečki notar Antun de Teodoris“ – prvi dio, od ožujka 1435. do listopada 1448. (35-214).

Sam kraj monografije donosi „Regesta“ (215-232), „Izbor iz preslike rukopisa“ (233-240), indekse osobnih imena (241-259), mjesta (260-263) i stvari (264-281) te kazalo sadržaja (283).

Na kraju je značajno napomenuti da je ovo tek prvi dio podserije Spisi porečkih bilježnika te da ovom knjigom tek započinje niz vrijednih i korisnih knjiga izvora jer se u skoroj budućnosti očekuje još naslova. S obzirom na svoj bogat sadržaj, *Registri porečkih bilježnika Henrika de Artizanibus (1433. – 1434.)* i *Antuna de Teodoris (1435. – 1449.)* knjiga je koja pruža mnoštvo mogućnosti u istraživanju i rasvjetljavanju brojnih aspekata porečke te općenito istarske srednjovjekovne povijesti, stoga je njezina vrijednost za struku neupitna i nemjerljiva.

Gabriela Braić

Matična knjiga krštenih župe Umag (1483. – 1643.), priredile Danijela Doblanović Šuran i Marija Mogorović Crljenko, Posebna izdanja 46 (Matične knjige Istre 1), Pazin: Državni arhiv u Pazinu, 2019., 303 str.

Matične knjige, kao izvor bogat podacima iz svakodnevnoga života neke zajednice bilježeći najvažnije trenutke životnoga puta pojedinca (rođenje, odnosno krštenje, vjenčanje i smrt), već neko vrijeme izazivaju veliko zanimanje istraživača, kako povjesničara, tako i drugih znanstvenika čija područja zanimanja zadiru u sfere društvenih procesa i ljudskih sudbina kroz povijest. Istarsko se područje može podičiti nekima od najstarijih primjeraka matica na tlu Hrvatske, i to onih koji potječu iz vremena prije odredbi Tridentskoga koncila (1545. – 1563.), kada vođenje matičnih knjiga postaje obveza. Godine 2019. pod pokroviteljstvom Državnoga arhiva u Pazinu izlazi djelo *Matična knjiga krštenih župe Umag (1483. – 1643.)* Danijele Doblanović Šuran i Marije Mogorović Crljenko, koje su se prihvatile izazovne

zadaće prijepisa najstarije matice na današnjem hrvatskom prostoru te su ujedno i autorice opsežnoga uvodnoga teksta. Djelo je početak nove serije posebnih izdanja Državnoga arhiva u Pazinu Matične knjige Istre. Uz neizostavni prijepis matice krštenih, djelo sadrži i dva opsežna članka koji, na neki način, igraju ulogu uvodnih poglavlja te predstavljaju neke od brojnih pristupa istraživanja te vrste izvora (historiografski, onomastički). Djelo je obogaćeno brojnim slikovnim priložima (faksimili) te tablicama i grafikovima koji olakšavaju razumijevanje analiza.

U „Predgovoru“ (5-6) Elvis Orbanić iznosi sažet prikaz nastanka i evolucije matičnih knjiga kao vrela za društvenu povijest te povijest svakodnevice. Pritom naglašava kako su, s obzirom na povijesne okolnosti i oskudnost srednjovjekovnih izvora, sačuvani primjerci poput umaške matične knjige krštenih pravo blago za istraživača te rijedak prinos kulturnopovijesnoj ostavštini nekoga područja. Autor ne propušta navesti brojne stručnjake i suradnike koji su pripomogli u nastanku ove vrijedne knjige.

Željko Tanjić, rektor Hrvatskoga katoličkog sveučilišta u „Riječi rektora“ (7) naglašava važnost izdavanja ovakvih djela kao svojevrsnih „svjedoka prošlosti“, osvrćući se pritom na Istru kao prostor prožimanja dvaju većih kulturnih krugova i tradicija (hrvatskoga i talijanskoga) kao važnoga temelja njezina prepoznatljiva kulturnoga nasljeđa. Naglašava i ulogu knjiga izvora kao svojevrsnih udžbenika za studente u praksi pomoćnih povijesnih znanosti, referirajući se time na brojnost rukopisa te jezike kojima su takva djela pisana (latinski, talijanski...).

Riječ porečkoga i pulskoga biskupa Dražena Kutleše (9) otvara pitanje duhovnoga i simboličkoga značenja matičnih knjiga, u ovome slučaju kao svjedoka krštenja te time ulaska pojedinca u kršćansku zajednicu i rođenja osobe kao „djeteta Božjeg“, pri čemu se velika važnost pridaje duhovnom i simboličkom značenju, ali i samom činu dodjeljivanja imena pri krštenju. Osim umaške matične knjige krštenih, navode se i neke druge predtridentске matice na istarskom prostoru, poput onih iz Labina (1536. – 1583.), Bala (1538. – 1573.), Buja (1539. – 1582.), Vodnjana (1559. – 1642.) i Rovinja (1560. – 1587.).

„Uvod“ (13-42) Danijele Dobljanović Šuran i Marije Mogorović Crljenko članak je koji kroz dva veća poglavlja te mnoštvo potpoglavlja obrađuje neke segmente i procese zamijećene analizom brojnih podataka koje nudi ova najstarija matica na hrvatskom prostoru.

Prvo veće poglavlje istoga naziva, „Uvod“ (13-22), donosi opće podatke koji se tiču nastanka same knjige, ali i tijek povijesti te društvene procese na umaškom području u srednjem i ranom novom vijeku. Osim toga, autorice opisuju i proces transkripcije s obzirom na posebnosti rukopisa, što čitatelju omogućava bolje snalaženje pri čitanju prijepisa, ali služi i kao svojevrsan „ključ“ pri čitanju originala. Knjiga je pisana na 135 folija, latinskim i talijanskim jezikom, odnosno mletačkim dijalektom, a čuva se u arhivu župe svetoga Peregrina u Umagu. Knjiga dolazi u prijepisu iz, pretpostavlja se, 17. stoljeća, a budući da su podaci ponegdje kronološki i sadržajno nesustavno vođeni, autorice naslućuju kako su upisi naknadno prepisivani s ceduljica koje također nisu bile kronološki posložene već se, sudeći po pojedinim svjedočanstvima župnika, radi o sporadičnim pronalascima upisa. S obzirom na to, autorice upozoravaju kako zbog načina vođenja upisa postoji vrlo velika mogućnost propusta pri upisivanju pa stoga dolazi do odstupanja pri analizi broja rođenih (krštenih), pri čemu se rezultati povijesnodemografske analize trebaju uzeti sa zadržkom. Povijesnodemografska analiza podataka čini dobar dio članka, a na nju se oslanja i drugo veće poglavlje knjige, koje se bavi analizom samih podataka koje nudi umaška matica krštenih. Izazov pri demografskoj analizi predstavlja utvrđivanje okvirnoga broja stanovnika umaške župe u razdoblju koje matica obuhvaća. Svjedočanstva koja donose taj podatak iznimno su rijetka pa autorice do njega dolaze posredno. Primjerice, kroz svjedočanstvo iz 1477. o broju muškaraca koje je umaška komuna proporcionalno broju kućanstava trebala poslati na radove na održavanju rijeke Mirne (178, uz koeficijent veličine kućanstva 4 ili 5), autorice dolaze do pretpostavke kako bi na tom području moglo obitavati 700 do 900 žitelja. U izračunu broja stanovnika autorice se referiraju i na broj krštenih u pojedinim razdobljima, čime pobijaju pojedine procjene, primjerice Kandlerov podatak o desetak stanovnika na umaškom području kužne 1630./1631. godine.

„Analiza upisa u matičnu knjigu krštenih“ (22-42) naslov je sljedećega poglavlja u uvodnome članku. Autorice tu nastoje ući dublje u analizu samih podataka što ih donose upisi u umašku maticu krštenih, čime se dobiva jasniji prikaz ritma života župe, društveno-gospodarske usmjerenosti žitelja te poštivanje, ili pak nepoštivanje, religijskih normi. Analiza sezonske i mjesečne distribucije krštenih i začelih, zbog nepotpunosti podataka za pojedine godine, provedena je pomoću upisa koji potječu iz nešto kasnijega

razdoblja (1593. – 1643.). Autorice zaključuju kako sezonska i mjesečna distribucija začeca i krštenja slijedi sličan primjer kao i velik broj istarskih mjesta, pri čemu je distribucija veća u jesenskim i zimskim mjesecima, što se poklapa s obustavom poljoprivrednih djelatnosti. Sljedeće se potpoglavlje tiče analize kumstava na području umaške župe na temelju upisa u maticu krštenih. Prije same analize, autorice donose sažet prikaz povijesti kumstva te otvaraju pitanje njegove važnosti kao sredstva jačanja političkih, gospodarskih te općenito društvenih veza među stanovnicima. Do Tridentskoga je koncila, kada je broj kumstava ograničen na jednoga kuma (tzv. asimetrično jednokumstvo), u Umagu na krštenju u pravilu bilo više kumova. Analiza kumstava iznjedrila je i nekoliko bitnih zanimljivosti. Primjerice, neki od pripadnika boljestojećih obitelji vrlo se često i više puta pojavljuju u ulozi kumova, što osvjetljuje težnje stanovništva k jačanju društvenih veza preko kumstava. Jedna od zanimljivosti jest i pojava primalje u ulozi kume djeteta (počasna kuma), što je zamijećeno čestom pojavom istih ženskih imena kroz nekolicinu upisa. Česta prisutnost primalja u upisima dovodi nas do samoga poroda te tzv. krštenja u nuždi, gdje je uloga primalja bila od najveće važnosti. Naime, pojava žena u medicinskoj praksi kroz povijest ograničena je upravo na porodništvo i ginekologiju, što je smatrano „ženskim područjem“, a znanje o tome stjecalo se „s koljena na koljeno“. Djeca rođena izvan braka također su predmet rasprave ovoga poglavlja jer su i ona zastupljena u umaškoj matici krštenih, a naglasak je na njihovu nazivlju te društvenom statusu majke (sluškinja, udovica,...) jer se ime oca vrlo često ne navodi, iako je bilo slučajeva kada je unatoč neozakonjenoj vezi prema upisima jasno da roditelji funkcioniraju kao par te su zabilježena imena obaju roditelja. Slijedi potpoglavlje „Matična knjiga krštenih kao izvor za društvenu i gospodarsku povijest Umaštine“ obogaćeno brojnim zanimljivostima koje donose upisi u maticu, poput zanimanja stanovnika, njihova podrijetla, društvenoga statusa i dr.

„Imena u najstarijoj matičnoj knjizi“ (45-78) Anđele Frančić i Maje Milovan drugi je „uvodni“ članak ove knjige, a kako se daje naslutiti iz samoga naslova, riječ je o podrobnoj analizi imena protagonista prisutnih u upisima u umašku maticu. Matične su knjige općenito izvor vrlo bogat nazivljem pa se osim osobnim imenima autorice posvećuju i prezimenima, toponimima te raznim pridjevima, odnosno nadimcima. Kroz članak se posebno naglašava podrijetlo imena, odnosno postupno „istiskivanje“

narodnih imena i prevlast onih svetačkih pod utjecajem Crkve (Trident-ski koncil), uz neke rijetke iznimke. Autorice pozornost posvećuju i procesu oblikovanja prezimena kao svojevrsnoga nadomjestka narodnih imena jer ona sadrže korijen narodnih imena. Iako prisutna u upisima, prezimena i razni nadimci još ne posjeduju značajke sastavnice osnovne antroponimijske formule (stalnost, nepromjenjivost i nasljednost) pa je osnovna sastavnica antroponimijske formule u umaškoj matici krštenih još uvijek samo osobno ime. Uporaba prezimena kao obvezne sastavnice antroponimijske formule regulirana je tek 1780. Jozefinskim patentom. Autorice nadalje nastoje analizirati antroponimijske formule osoba prisutnih u upisima pa se tako analiziraju antroponimijske formule krštenika, njihovih očeva, majki, kumova i krstitelja, pri čemu se dosta pozornosti usmjerava identifikaciji osobe kroz razne dodatke osobnom imenu kojima se izbjegava pomutnja pri identifikaciji osoba jednakoga osobnog imena. Djeca se najčešće identificiraju očevim prezimenom ili nekim drugim dodacima, pri čemu stoji i očevo osobno ime. Vrlo su zanimljivi slučajevi nezakonite djece kojima ime oca nije upisano pa se ona najčešće identificiraju antroponimijskim formulama majki. Identifikacija je žene u upisima raznolika, a često ovisi o njezinu društvenom ili češće bračnom statusu. Tako se udana žena identificira muževim prezimenom ili osobnim imenom, neudana žena očevim, puno rjeđe bratovim osobnim imenom ili prezimenom, sluškinja gospodarevim itd. Od ukupno 1366 zabilježenih krštenika (664 djevojčice i 702 dječaka), većina (1125) ih nosi dvostruko ime, dok su jednostruka imena nešto rjeđa, a najrjeđa su pak ona višerječna (samo 7 slučajeva). Autorice nadalje donose sažet prikaz povijesti uporabe raznih oblika osobnih imena, među kojima se ističu ona dvostruka, pri čemu je naglasak na onima sastavljenima od svetačkoga te narodnoga imena. Pojava istih osoba u kasnijim upisima daje naslutiti kako su višestruka imena unatoč njihovoj učestalosti zapravo bila „mrtvo slovo na papiru“ jer su se u praksi najvjerojatnije upotrebljavala jednostruka imena, odnosno jedna od sastavnica višestrukoga imena. Najčešća imena bila su Ivan i Katarina u talijaniziranoj, latiniziranoj ili pak, vrlo rijetko, pohrvaćenom inačici. Svetačka su imena bila prevladavajuća bez obzira na to radi li se o predtridentskom ili razdoblju nakon Tridentskoga koncila, dok je udio narodnih te imena koja ne spadaju ni u jednu od tih kategorija vrlo malen. Kroz nekoliko potpoglavlja analiziraju se i kriteriji odabira osobnoga imena, među kojima se posebice ističe nadijevanje imena prema blagdanima

i spomendanima svetaca, odnosno primjena kalendarskoga načela. Osim toga, prisutno je i nasljeđivanje imena članova obitelji (roditelja, djedova) te kumova, ali i ponavljanje imena u djece. Pored osobnih imena, autorice manje poglavlje posvećuju i osvrtu na pridjevke i prezimena, čija podrobnija analiza može upućivati i na neke šire značajke osobe nositelja prezimena, primjerice na zanimanje ili podrijetlo.

Slijede „Sažetci“ (79-82) na hrvatskom, engleskom i talijanskom jeziku te „Prijepis“ (83-302) matice Umaga kao središnji i najopsežniji dio knjige. Na samome kraju nalazi se kazalo sadržaja (303).

Matična knjiga krštenih župe Umag (1483. – 1643.) vrijedno je i cjelovito djelo koje, osim što nudi prijepis najstarije matice na ovim prostorima te time omogućava i olakšava znanstvenicima pristup izvoru, pruža i uvid u mogućnosti i metode istraživanja takve vrste izvora. Novi je to prinos bogatoj povijesti Istre te poticaj daljnjim istraživanjima i usporedbama društvenih procesa istarskih mikrosredina kroz povijest.

Gabriela Braić

Marino Budicin, *Povijesno-urbanistički aspekti Mletačke Istre. Prema crtežima iz Državnog arhiva u Veneciji*, Povijest Istre VII, Pazin: „Josip Turčinović“, 2019., 467 str.

Knjiga Marina Budicina *Povijesno-urbanistički aspekti Mletačke Istre. Prema crtežima iz Državnog arhiva u Veneciji*, kao što sam naslov zorno sugerira, obrađuje istarske gradove i gradiće u nekadašnjem mletačkome dijelu Istre i to kroz crteže i dokumente o građevinskim pothvatima ili traženjima dozvola za njih, pohranjene u venecijanskome arhivu. Autor je niz radova na tu temu objavio u posljednjih dvadesetak godina (što je navedeno i u kolofonu knjige), a neki su od njih uvršteni i u ovu knjigu koja je sedma u ediciji Povijest Istre (prvih šest u izdanju pulske Zavičajne naklade „Žakan Juri“, a potonja u izdanju pazinskoga „Josipa Turčinovića“ uz sunakladništvo Zavičajne naklade „Žakan Juri“).

Povijesno-urbanistički aspekti Mletačke Istre prikazani su kroz deset poglavlja, a na kraju su dodana i vrlo važna kazala, od kojih posebni značaj ima „Kazalo stvari i pojmova vezanih uz povijesni kontekst Mletačke Istre“.